

Sammendrag, uke 42 (16. og 17. oktober)

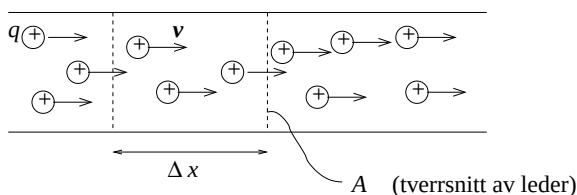
Elektrisk strøm. [AF 24A; LHL 21]

Elektrisk strømstyrke = (positiv) ladning som passerer gjennom tverrsnitt av leder pr tidsenhet. I *metall* er *elektroner* ladningsbærerne, med ladning $-e$. Da går partikkelstrømmen og den elektriske strømmen i motsatt retning.

Med ladning ΔQ som passerer tverrsnitt A på tiden Δt :

$$I = \frac{\Delta Q}{\Delta t} \xrightarrow{\Delta t \rightarrow 0} \frac{dQ}{dt}$$

Enhet for strømstyrke: $[I] = [Q/t] = \text{C/s} = \text{A}$ (ampere)

Med $n = N/V$ ladningsbærere pr volumenhet, med midlere *driftshastighet* $\mathbf{v}$ og ladning q :

$$\begin{aligned} \Delta Q &= Nq = nVq = n\Delta x Aq \\ \Rightarrow I &= \frac{\Delta Q}{\Delta t} = nAq \frac{\Delta x}{\Delta t} = nAqv \end{aligned}$$

Strømtetthet = strøm pr flateenhet:

$$\mathbf{j} = \frac{\mathbf{I}}{A}$$

Dermed:

$$\mathbf{j} = nq\mathbf{v}$$

Både strømtetthet $\mathbf{j}$ og driftshastighet $\mathbf{v}$ er vektorer:

$$\mathbf{j} = nq\mathbf{v}$$

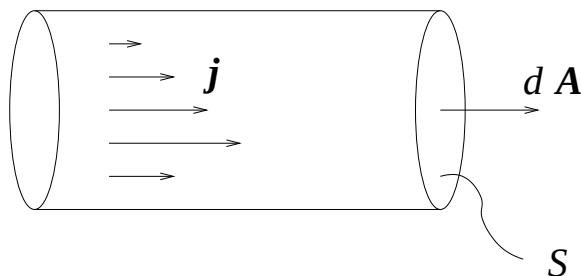
Dersom vi også betrakter tverrsnittet A som en vektor, blir I en *skalar* størrelse:

$$I = \mathbf{j} \cdot \mathbf{A}$$

Strømmen I har da kun retning i forhold til lederen (positiv eller negativ).

Generalisering, dersom $\mathbf{j}$ ikke er konstant over lederens tverrsnitt:

$$I = \int_S \mathbf{j} \cdot d\mathbf{A}$$

Ohms “lov” [AF 24.3, LHL 21.2, G 7.1.1]

Må ha *drivende kraft* $\mathbf{F}$ for å få strøm gjennom lederen. Dersom

$$I \sim \mathbf{F} \sim \mathbf{E} \sim V$$

har vi såkalt *lineær respons*:

$$I = \frac{1}{R}V$$

$$\Rightarrow V = RI$$

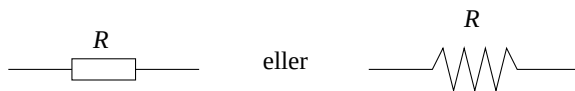
som er Ohms lov.

Enhet for *motstand* (*resistans*): $[R] = [V/I] = \text{V/A} = \Omega$ (ohm)

Ohmske materialer: Følger Ohms lov for store variasjoner i I

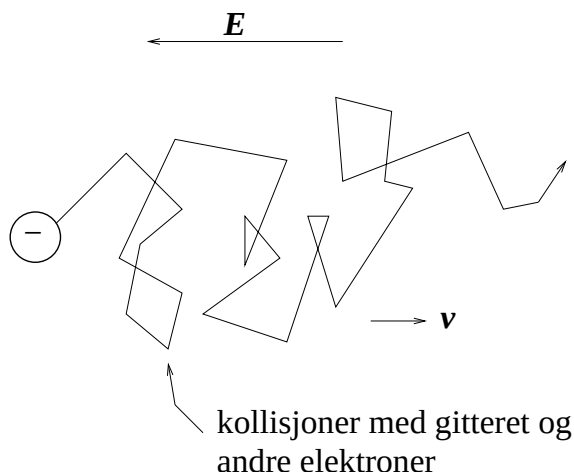
Ikke-ohmske materialer: Betydelige avvik fra lineær sammenheng mellom I og V

Kretssymbol for motstand:

Elektrisk ledningsevne (konduktivitet) [AF 24.4, LHL 21.2, G 7.1.1]

Tilfeldig bevegelse (diffusjon) av ladningsbærere gjennom leder, *pluss* netto drift pga feltet $\mathbf{E}$

Midlere driftshastighet langs $-\mathbf{E}$: $\mathbf{v}$

Partikkelhastighet knyttet til temperaturen i lederen: $v_T \sim \sqrt{\frac{3k_B T}{m}} \gg v$

Kommentar: En korrekt kvantemekanisk beskrivelse av elektronene i et metall vil faktisk resultere i en enda større partikkelhastighet. Det skyldes at elektronene er en type elementærpartikler som kalles *fermioner* og adlyder det såkalte *Pauliprinsippet*, som sier at man ikke kan ha mer enn ett fermion i hver tillatte "tilstand". Dette tvinger elektronene inn i tilstander med høyere energi enn de ville ha hatt hvis de var klassiske partikler. Mer om det i kommende kurs i kvantemekanikk og faste stoffers fysikk!

For ohmsk materiale: $\mathbf{v} = \mu \mathbf{F} = \mu q \mathbf{E}$ (μ = mobilitet)

Dette gir da lineær sammenheng mellom strømtetthet og elektrisk felt:

$$\mathbf{j} = nq\mathbf{v} = nq^2\mu\mathbf{E} \equiv \sigma\mathbf{E}$$

som definerer materialets *konduktivitet* $\sigma = nq^2\mu$. Dette er også Ohms lov.

Leder med lengde l , (konstant) tverrsnitt A og konduktivitet σ har resistans

$$R = \frac{1}{\sigma} \frac{l}{A}$$

Bevis:

$$I = jA = \sigma EA = \sigma \frac{V}{l} A = \frac{1}{R} V \Rightarrow R = \frac{l}{\sigma A}$$

Her har vi antatt at E er konstant i lederen (som er OK, se Griffiths, Example 7.3), og dermed lik spenningsfallet over lederen V dividert med lengden l . Det siste likhetstegnet i ligningen over er rett og slett Ohms lov, dvs definisjonen av R .

Kan nå innføre *konduktans*:

$$G = \frac{1}{R}$$

og *resistivitet*:

$$\rho = \frac{1}{\sigma}$$

σ og ρ er materialspesifikke størrelser

R og G avhenger i tillegg av lederens størrelse og utforming

Enheter:

$$[G] = \Omega^{-1} = \text{S (siemens)}$$

$$[\sigma] = [l/RA] = \Omega^{-1} \text{ m}^{-1}$$

$$[\rho] = \Omega \text{ m}$$

Temperaturavhengigheten til ρ [LHL 21.2]

Økt temperatur T resulterer i sterkere gittervibrasjoner og dermed hyppigere kollisjoner mellom elektronene og gitteret. Dette gir redusert driftshastighet v og redusert konduktivitet σ , dvs økt resistivitet ρ .

Empirisk, gjelder over “et visst temperaturintervall” for metaller:

$$\rho(T) = \rho_0[1 + \alpha(T - T_0)]$$

Her er T_0 en valgt referansetemperatur, f.eks. 300 K, $\rho_0 = \rho(T_0)$ målt resistivitet ved T_0 , og α målt temperaturkoeffisient, dvs helning på $\rho(T)/\rho_0$ plottet som funksjon av T .

Elektrisk effekt [AF 24.5, LHL 22.2, G 7.1]

Endring i potensiell energi, ΔU , for ladning ΔQ som går gjennom et spenningsfall V :

$$\Delta U = \Delta Q \cdot V$$

Energibevarelse:

Uten kollisjoner: Får akselerasjon av ladningsbærerne og økt kinetisk energi.

Med kollisjoner (det vi faktisk har!), dvs motstand R : ΔU “tapes” som *varme* i motstanden.

Effekttap = energitap pr tidsenhet:

$$P = \frac{\Delta U}{\Delta t} = V \frac{\Delta Q}{\Delta t} = V \cdot I$$

Hvis vi har ohmsk materiale ($V = RI$):

$$P = RI^2 = \frac{V^2}{R}$$

Enhet for effekt:

$$[P] = \left[\frac{U}{t}\right] = \frac{\text{J}}{\text{s}} = \text{W (watt)}$$

Kobling av flere motstander [AF 24.6, LHL 21.3]

Seriekobling av N motstander R_i , $i = 1, \dots, N$:

$$R = \sum_{i=1}^N R_i$$

Parallellkobling av N motstander R_i , $i = 1, \dots, N$:

$$\frac{1}{R} = \sum_{i=1}^N \frac{1}{R_i}$$

Fra øving 8, **kobling av flere kapasitanser** [AF Ex. 25.8, LHL 20.2]:

Seriekobling av N kapasitanser C_i , $i = 1, \dots, N$:

$$\frac{1}{C} = \sum_{i=1}^N \frac{1}{C_i}$$

Parallellkobling av N kapasitanser C_i , $i = 1, \dots, N$:

$$C = \sum_{i=1}^N C_i$$

I disse uttrykkene representerer R og C henholdsvis den ekvivalente motstanden og kapasitansen dersom vi erstatter alle de serie- eller parallellkoblede elementene med en enkelt motstand eller kapasitans.